

İSLAM'DA VE TÜRKİYE'DE KADINLAR

Prof. Dr. Beyza BİLGİN

“İslamda Kadınlar” çok geniş bir konudur. Çünkü İslam denince akla Kur'an ve Peygamber aracılığı ile verilmiş bilgi ve öğütlerin asırlar boyunca, müslüman bilginlerce ve müslüman ülkelerin halklarınca nasıl anlaşılıp uygulandığı gelir. Kur'an'ın sureleri kadınlar hakkındaki düzenlemeleri içeren ayetlerle yüklüdür. Bunlara kadın haklarını düzenleyen ayetler de diyebiliriz. Bu düzenlemelerden ne kadarının uygulamaya geçirilebilmiş olduğu ise incelenmeye değerdir. Bir ülkenin medeniyeti kadınlarının özgürlüğü ile ölçülebilir. İslam Peygamberi Hz. Muhammed bu konu ile ilgili şu anlamdaki özlü sözü söylemiştir:

“İslam inancı öyle bir barış ve güvenlik ortamı oluşturacaktır ki, en uzak yerden bir kadın tek başına Mekke'ye gelecek, Kabe'yi tavaf edip dönecek ve o kadına hiç bir zarar gelmeyecektir.”

Bugün hala Müslüman kadınlar, bir erkeğin velayetinde, yani himayesinde olmaksızın, Hac ibadeti için Mekke'ye gidememektedirler. Müslüman ülkelerde henüz Kur'an Müslümanlığına erişilememiştir, düzeltilmesi gereken yanlışlar vardır. Yanlışların pek çoğu kadınlarla ilgilidir. Ahlak kitapları, Kur'an-ı Kerim'in kadınlara tanıdığı hakları vermeyi engellemek için uydurulmuş hadislerle doludur. Kadınların eğitim öğretimden alıkonulması bunların başında gelmektedir. Kız çocuğun olmamasının olmasından hayırlı olduğu, eğer bir kere olmuşsa, onu şefkatli bir sütüneye vermeyi, Kur'an okumayı namaz ve oruç gibi ibadetleri öğretmeyi, fakat sakın ha yazı öğretmemeyi, büyür büyümez hemen bir ere vermeyi, çünkü Şeriat Eri Muhammed Mustafa'nın 'Defnul Benati minel Mükrimati', yani kız evladın ya yer koynunda ya yer koynunda gömülmesinin hayırlı işlerden olduğunu söylemiş olduğu, halen ellerde bulunan ve okunan kitaplarda yazılıdır. (Bir örnek olarak bak. Keykavus, Kabusname, Çev. Mercimek Ahmed, 2. cilt, 27. Fasıl, 1001 Temel Eser serisinden) Herhangi Müslümanlar bu yanlışları farketmemişlerdir, çünkü Kur'an insanlarımıza anlamı ile değil, harfleri ile, ezberletilerek okutulmuştur. Ulema ise, erkeklerin bile çoğunun okuma yazma öğrenmeden yaşadığı bir toplumda, kadınları hiç düşünmemişlerdir. Kadınlar daima korunacak, saklanacak, değerli eşyalar gibi gösterilmişlerdir. Kimlerden

korunup saklanacaklardır? Yine erkeklerden, hem de Müslüman erkeklerden! Yani erkeklerin kadınlara değil, yine erkeklere, yani birbirlerine güvenleri yoktur. Erkek-kadın topyekün bir terbiye ile birbirimize güvenir hale gelmemize ihtiyaç vardır. Bu terbiyede yine en büyük sorumluluğa kadınlar sahiptir. Çünkü kadınları da erkekleri de yine kadınlar terbiye etmektedirler. Anneler namus konusunda kızlarını başka, erkeklerini başka değerlerle terbiye ederlerse, bu iş düzelmez.

İslam Dinine göre bekaret hem erkek hem kadın içindir. Kadın saklanacak da erkek serbest bırakılıp tecrübe kazanacak diye bir izin yoktur. Erkek tecrübeyi kiminle kazanacaktır, yine bir kadınla değil mi? Öyle ise bir takım kadınlar erkeklerin tecrübesi için feda mı edilecektir? Her iki cins de Kur'an terbiyesi ile, eşit olarak eğitilse, kimse kimsenin zararına bir davranışta bulunmasa, bu daha iyi değil midir?

Kur'an'ın vahyolunduğu çağda, genel olarak dünyanın her yerinden kadınların, önce babalarının daha sonra kocalarının, her ikisinin olmadığı durumlarda akrabadan bir erkeğin vesayetinde yaşamaları doğal kabul ediliyordu. Oysa Kur'an'da böyle bir kısıtlama yoktur. Güvenlik genel olarak temin edilmiş olmalıdır.

Erkeklerin hakim, hatta tek geçerli unsur olduğu toplum düzeninde, İslamiyetin kadınlar için getirdiği haklar, tamamı erkek olan hukukçularca gözardı edilebilmiştir. Normal olarak, toplumun yarısından fazlasını teşkil eden kadınlara verilecek hakların, erkeklerin menfaatini tehdit edeceği düşünülmüş olabilir ve aslında öyledir de. Mirasta yeri dahi olmayan kız çocuğa ve kadına, en az erkeğinkinin yarısı kadar miras vermek... gibi. Bu bakımdan Kur'an'da kadın hakları ile ilgili ayetleri ve bunların İslam Hukuku'na tesirini incelerken, hukukçuların erkek oluşunu ve onların, hakları kısıtlanan insanlar olarak ruh hallerini, hep göz önüne almak gerekir görüşümdedir. Nitekim bunun izlerini hemen her alanda görmekteyiz.

Ben burada, kadınlarla ilgili bazı hakların, doğrudan doğruya Kur'an'daki şekillerini ortaya koyacağım ve onları, geleneklerden hukuka geçmiş şekilleri ile karşılaştıracam. Bunlar sırası ile şöyle olacak:

1. Yaratılış Açısından

Kur'an'ın indiği toplumda insanlar kadın-erkek, hür-köle, zengin-fakir diye sınıflandırılıyorlardı ve sahip oldukları haklar bu sınıflara göre değişiyordu. Kur'an'ın gerçekleştirmek istediği amaç ise, insanlar arasındaki eşitsizlikleri kaldırmaktı. Kur'an'ın bildirdiğine göre, Yaratıcı'nın katında bu sınıflamalardan hiç birinin geçerliliği yoktur. Yaratıcı'nın katındaki üstünlük, sadece inanmışlığa ve iyilikler yapmış olmaya bağlıdır.

Kur'an'da insan soyunun büyük bir aile, bu büyük ailenin ilk fertlerinin, aynı nefisten yaratılan insan çifti olduğu bildirilmiştir. Bu bildiri iki ayrı surede iyi ayrı ayette geçmektedir. Ayetler şöyledir:

“Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, o nefisten eşini var eden ve ikisinden pek çok erkek ve kadın meydana getiren Rabbinize hüürnetsizlikten sakının” (4. Nisa Suresi, 1. Ayet).

“Sizi bir tek nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de aynı nefisten var eden Allah'tır”. (7. A'raf Suresi, 189. Ayet)

Kur'an'da bazı ayetler *“Ey İnsanlar!”* diye başlayarak insanların bütününe, bazıları ise *“Ey inananlar!”* diye başlayarak sadece inananlara hitabetmektedir. Burada sözü geçen iki ayet de *“Ey İnsanlar!”* diye başlayanlardır. Bu durum Kur'an'ın temel amacına uygundur. Çünkü Kur'an'a göre, inansın, inanmasın, insanların hepsi insan olmak bakımından eşittirler. Aralarındaki dil, renk, kabiliyet v.b. farklara rağmen onlar birbirlerini kabul ederek, birbirlerine saygı göstererek yaşamak zorundadırlar. Ayetlerde erkek ile kadının yaratılışlarında bir ayrıcalık olmadığı üzerinde özellikle durulmuştur. Bununla birlikte Kur'an, toplum yaşantısındaki ayrıcalıklı rollere temas ederek, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetlerini de açıklamıştır. İlgili ayetler şöyledir:

“Allah'ın kimini kimine üstün kılmasından ve erkeklerin mallarından sarfetmelerinden dolayı, erkekler kadınlar üzerine hakim bulunmaktadır”. (4. Nisa Suresi, 34. Ayet)

“Kadınların hakları, örfeye uygun bir şekilde, vazifelerine denktir. Erkeklerin onlardan bir üstün dereceleri vardır”. (2. Bakara Suresi, 228. Ayet)

Üstünlüğün sarfetmeye ve örfeye uygun vazifelere bağlanması, Allah'ın yaratılış ile birlikte keşinleştirdiği bir hüküm olarak değil, toplum içinde geçerli örf ve örfeye bağlı vazife olarak bildirilmiştir. Örfeler ve vazifeler değışebildiğine göre, üstünlükler de değışebilir.

Değınmek istediğim bir ince nokta, Adem ile Havva'nın cennetten kovulmaları ile ilgilidir. Genelde Cennet'ten kovulmada Havva'nın suçlu olduğu kanaati vardır. Halbuki Kur'an'da böyle bir haber mevcut değildir. Kur'an'a göre, Allah Adem'i Şeytan'ın düşmanlığı konusunda uyarılmıştı. Fakat Adem o uyarıyı unutmuştur ve Şeytan'ın vesvesesine kanaarak eşi ile birlikte yasak ağacın meyvesinden yemiştir. Adem böylece Rabbine başkaldırılmış ve yolunu şaşırmıştır. Fakat Rabbi yine de onu seçmiş, tövbesini kabul etmiş ve ona doğru yolu göstermiştir:

“Andolsun ki, daha önce Adem’e tenbih etmiştik, fakat o unutmuştu, onu azimli bulamadık... Adem Rabbine baş kaldırdı ve yolunu şaşırdı. Rabbi yine de onu seçip tövbesini kabul etti ve ona doğru yolu gösterdi” (20. Ta-Ha Suresi, 115-122. Ayetler)

Ayetler böyledir ama, Adem’e yasak ağacın meyvesini Havva’nın yedirdiği şeklindeki yanlış kanaat sebebi ile, Adem masum sayılmakta, Havva onu yanıltmış ve ona günah işletmiş duruma düşürülmektedir. Böylece kadınlar, erkekler için tehlikeli mahluklar olarak gösterilebilmektedir:

2. Kız Çocuğa Bakış Açısından

Kur’an’ın indiği Arap toplumunda, kabile savaşları sebebi ile erkekler ölüyor, kadın nüfusunda itibarı zedeleyecek derecede bir fazlalık meydana geliyordu. Kadın nüfusun fazlalığı kız çocuğa sahip olmayı utanç haline getirmişti. Onlar, soyun ancak erkek çocuk ile devam edeceğine inanıyorlardı. Bu yüzden kız çocuklar fazla oldu mu, onları diri diri toprağa gömüp öldürmekte bir sakınca görmüyorlardı. Halbuki onlar, bir başka alanda kızları yüceltmekte idiler. Mesela melekleri Allah’ın Kızları olarak tanımlıyorlardı. Kur’an’da bu konuda şöyle uyarıda bulunulmuştur:

“Beğendikleri erkek çocukları kendilerine, kızları da Allah’a mal ediyorlardı. Allah bundan münezzehdir. Aralarından birine bir kızı olduğu müjdelendiği zaman içi gamla dolarak yüzü simsiyah kesilir. Kendisine verilen kötü müjde yüzünden, halktan gizlenmeye çalışır. Onu utana utana tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Ne kötü hükmediyorlar!” (16. Nahl Suresi, Ayet 59).

Kur’an bu davranışı “Fakirlik korkusu” olarak açıklamış ve onu, kız, ve erkek bütün çocukları kapsayacak şekilde haram kılmıştır. İlgili Ayet şöyledir:

“Çocuklarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Biz onlara da size de rızık veririz. Onları öldürmek şüphesiz büyük bir günahıdır”. (17. İsra Suresi, 31. Ayet)

Soyun devam etmesinde erkek kadar kızın da önemli olduğu, Allahın Elçisi’nin hayatında ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed’in dört tane kız, üç tane erkek çocuğu oldu. Erkek çocukları bebekken öldüler. Bu durum düşmanları sevindirmişti. Onlar diyorlardı ki, “Muhammed’in soyu tükenmiştir, o soyu-kesik (ebter) biridir, adı şanı kalmayacak, unutulup gidecektir”. Kur’an bu konuyu “Kevser” isimli surede bildirmiştir. Kevser, bolluk, yücelik, nesli gür olmak anlamlarına gelmektedir ve tam da “ebter” kelimesinin zıddıdır. Bu surede Allah peygamberine şöyle demiştir:

"Ey Muhammed! Doğrusu sana kevseri vermişizdir. Öyleyse Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Asıl soyu kesik, sana kin besleyen kimsenin kendisidir". (108. Kevser Suresi)

Hız. Muhammed'in en küçük kızı Fatıma hariç, üç tane büyük kızı ile onlardan olan torunları da kendisinden önce ölmüşlerdir. Bu bir tek kızın ve onun çocuklarının hatırası Allah Elçisi'nin soyunu devam ettirmeye yetmiştir. Kız çocuklarına hayat hakkı bile tanımayan bir toplumda Allah'ın Elçisi'nin soyunun kızından devam etmesi, düşünen insanlar için, acaba, bir ders değil midir?

Hız. Muhammed kadınları, özellikle anne oluşları açısından daimen anmış, tarih içindeki iki kadın ile kendi eşi Hız. Hatice'nin ve kızı Hız. Fatıma'nın hizmetlerini övmüştür. Tarih içindeki iki kadın, Firavun'un karısı Asiye ile Hız. İsa'nın annesi Meryem'dir. Asiye Firavun'un zulmüne rağmen, kendi çocuğu olmadığı halde, Hız. Musa'ya büyük bir şefkatle bakmış ve onu korumuştur. Hız. Meryem ise Allah'a olan sevgisi ve güveni ile babasız olarak çocuk doğurmanın ve yetiştirmenin sıkıntılarına katlanmıştır.

Hız. Hatice Allahın Elçisine en evvel inanmış ve Müslümanlık uğruna bütün imkanları ile çalışmış, sevgi dolu, sadık bir eştı. Hız. Fatıma ise Peygamber'in, bir kız evlada nasıl şefkatle, fakat kendi kızı bile olsa, adalette davranılacağını gösterdiği örnek kişidir.

Hız. Fatıma Mekke döneminde Müşriklerin babasına ettikleri eziyetleri görerek büyümüş, annesinin ölümünden sonra, Mekke'deki en zor dönemde babasına bakmış, Hız. Ali ile evleninceye kadar babası ile birlikte yaşamıştı. Hız. Fatıma'ya babasına olan düşkünlüğünden dolayı, "Babasının annesi" demişlerdi. Daha sonra da aralarındaki sevgi ve saygı gözle görülecek şekilde izlenmiş ve kaydedilmiştir. Mesela Fatıma babasının yanına geldiği zaman Allahın Elçisi ayağa kalkıyor, ona merhaba diyor, onu öpüyor ve kendi yerine oturtuyordu. Allahın Elçisi de Fatıma'nın evine gittiğinde, Fatıma kalkıyor, ona merhaba diyor, onu öpüyor ve kendi yerine oturtuyordu. Onların bu davranışları düşünen insanlar için örnek olmuştur. Fakat ne yazık ki böyle incelikler üzerinde düşünen insanlar çoğunlukta değildir.

Günümüzde kız-erkek çocuklar arasında ayırım yapmak için bir sebep kalmamıştır. Kadın ve erkek nüfus arasında bir dengesizlik yoktur. Kız ve erkek çocukların hepsi kabiliyetlerine göre yetiştirilebilmekte, ailelerine maddi-manevi katkılarda bulunabilmektedirler. Buna rağmen İslam öncesi adetlerden biri olan kız-erkek ayırımı önemli ölçüde devam etmektedir. Eski geleneklerinde böyle bir ayırım olmayan Türk ailelerinde bile erkek çocuğun tercihi, bu adetlerin toplumumuzdaki yansımalarıdır.

3. Evlenme ve Boşanma Açısından

Kur'an'ın vahyolunduğu dönemde, insanlar kabile hayatı yaşıyor, bitmez tükenmez savaşlarda erkekler ölüyor, kadınlarla çocuklar kimsesiz kalıyorlardı. Sahipsiz kalan kadınlar ve çocuklar başka erkeklerin himayesine veriliyordu. Eğer bu erkekler iyi insanlarsa, kadınlar ve çocuklar hayatlarına rahatça devam edebiliyorlardı. Fakat iyi insanlar çoğunlukta değildi ve erkeklerden bir çoğu böyle yetim kadın ve çocukları kendi çıkarları için kullanıyorlardı. Mesela şöyle yapıyorlardı:

Yetim kadınlar ve kız çocuklar güzelse, isteyip istemediğini sormadan, onları para ve mal karşılığı herhangi kişilerle evlendiriyor veya evlendirmek üzere pazarlık ediyorlardı. Yetim erkek çocuk zenginse, onun mallarını kendi hesaplarına işletiyorlardı. Bir çok yetim kadını ve çocuğu himayelerine almakla zengin oluyorlardı. Bazı erkekler de yetim kadınlarla ve kızlarla mehirsiz olarak evleniyorlar, istedikleri zaman onları kolayca boşuyorlardı. Kadınların miras ile devralınması bile söz konusu idi. Allah Kur'an'da bu gibi haksız davranışları haram kılmış ve bu türlü davrananlara demiştir ki:

“Eğer velisi olduğunuz, mal sahibi, yetim kızlarla evlenmekle, onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız, onlarla değil, hoşunuza giden diğer kadınlarla, iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz. Şayet aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız, bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamamız için en uygunu budur.” (4. Nisa Suresi, 3. Ayet)

Yetim kızlara haksızlık yapılmaması için, yetim olmayan kadınlardan dörde kadar evlenilmesine izin verildiğini görüyoruz. Yetim olmayan kadınların, güçlü olacakları ve haklarını savunabilecekleri kabul edilmiştir. Buna rağmen, onlar arasında da adaletsizlik yapmaktan korkanlar için, bir tek kadınla evlilik tavsiye edilmiştir. Nitekim bir başka Ayette eşler arasında adalet yapmanın mümkün olmayacağı da bildirilmiştir:

“Adil hareket etmeye ne kadar uğraşsanız, kadınlar arasında adalet yapamayacaksınız...” (4. Nisa suresi, 129. Ayet)

Kur'an'ın tavsiyeleri açısından, İslam'da evliliğin aslında tek eşli olduğunu, birden fazla evliliğe ancak çok özel durumlarda izin verildiğini görüyoruz. Kur'an böyle diyor, fakat müslüman hukukçular, evliliklerde 'kadınlar arasında adil davranmama' ile ilgili ilahi kararı uygulamaya geçiremiyorlar. Onlardan sonra gelenler ise, artık Kur'an'a bakmak lüzumunu hissetmeden, bu hukukçuların içtihatları ile yetiniyorlar ve Kur'an'ın tavsiye ettiği adalet seviyesine bir türlü ulaşamıyor.

Peygamber'in, kızlarını evlendirirken, damatları ile, onların üzerine evlenmeyecekleri hakkında antlaşma yapmış olduğu bilinmektedir. Hz. Ali, Fatıma'nın üzerine evlendirilmek istendiğinde, Fatıma Allahın elçisi'ne geliyor, durumu anlatıyor, "*Babacığım senin kızların hakkında öfkelenmez olduğun konuşuluyor, işte bak, Ali Ebu Cehil'in kızı ile nişanlanıyor*" diyor. Peygamber her konuda adaletten yana davranmaktadır ve kızı için bir ayrıcalığa izin vermemektedir. Böyle bir durumda ise ayağa kalkıyor, mescide gidiyor, minbere çıkıyor ve bir konuşma yapıyor. Diyor ki: "*Ali benim kızımı boşarsa ancak o kızla evlenebilir. Kızım Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen şey beni de üzer*". Peygamber daha sonra diğer damatlarının da kendisine söz verdiklerini ve sözlerinde durduklarını anlatıyor ve minberden iniyor. (Muslim VII, 356-359) Hz. Ali Fatıma'nın üzerine evlenmiyor.

Adaletsizlik yapmaktan korkmayan insan Allah'tan da korkmayan insandır. Böyle birine hangi dini öğüt, hatta hangi dünyevi yaptırım tesir edebilir! Maalesef uygulamada bu hassas dengeler korunamamıştır. Güçlü ve bilgili olan aileler, kadının da boşanma hakkını ileri sürerek, anlaşmalarla evliliği sağlama alabilmişlerdir. Fakat fakir veya bilgisiz ailelere, evlenme sırasında hakları bildirilmemiş, hukukçular kendi zamanlarında geçerli olan geleneklerin tesiri altında kalmışlar, içtihatlarında evlenmeyi ve boşanmayı son derece kolaylaştırmışlardır.

Kur'an'a göre evlenme en az iki şahit huzurunda olacağı gibi, boşanma da en az iki şahit huzurunda olmalıdır. Ayet şöyledir:

"Kadınları ya uygun bir şekilde tutun ya da uygun bir şekilde onlardan ayırın. İçinizden iki tane adil şahit de getirin. Şahitliği Allah için yapın. İşte bu Allah'a ve Ahiret gününe inanan kimseye verilen öğüttür." (65. Talak suresi, 2. Ayet)

Maalesef Allah'ın bu öğüdü İslam hukukunda yer almamış, Hukukçular, Allah'a ve Ahiret Gününe inandıkları halde, durumun kadınların aleyhine devam edip gitmesine izin vermişlerdir.

İslam hukukunda, boşanma ile ilgili olarak eksik ve yanlış yer etmiş bir konu da üç ayrı boşanmanın bir defada uygulanmasıdır. Buna "*Talak-ı Selase*" denilmektedir. İslam'dan önce Araplar karılarını bir sözle boşatabiliyorlardı ve "iddet" denilen bekleme süresi bitmeden, onlarla tekrar evlenebiliyorlardı. Kadınlar açısından incitici olan bu durum, Kur'an ile düzeltilmiştir. Kur'an'a göre erkek karısından iki kere boşanabilir. Fakat taraflar hemen başkaları ile evlenemezler. Kadının hamile olup olmadığına belli olacağı kadar bir sürenin, yani "*İddet*" in geçmesi gerekir. İddet sırasında erkek pişman olur, taraflar da razı olurlarsa, evlilik tekrarlanabilir. Bu işlem üçüncü defa tekrar edemez. Üçüncü boşanmadan sonra artık kadın boşandığı erkeğe haram olur. Eğer kadın bir başka erkek ile evle-

nirse ve bu erkekle de geçinemeyip boşanırsa, ancak o zaman ilk kocası ile tekrar evlenebilir, yani dinen ona yeniden helal olabilir. Ayetler şöyledir:

“Boşanma iki defadır. Ya iyilikle tutma ya da iyilik yaparak bırakmadır... Bundan sonra kadını boşarsa, kadın başka birisi ile evlenmedikçe bir daha kesinlikle helal olmaz. Eğer ikinci koca da onu boşarsa, ve Allah'ın yasalarını koruyacaklarını sanırlarsa; eski karı-kocanın birbirlerine dönmelerine bir engel yoktur. Bunlar bilen kimseler için Allah'ın açıkladığı yasalardır.” (2 Bakara Suresi, 228-230. Ayetler)

Uygulamada ise erkek karısına “Boş Ol!” dedi mi, iki şahit gerekmeden boşanma gerçekleşebilmiştir. Eğer erkek, kadını boşadığını üç defa üstüste tekrar etmişse, üç boşanmanın birleştiğine hükmedilmiş ve artık eşler birbirine haram sayılmışlardır. Eğer erkek, kadını gerçekten boşamak istemiyordu da, sarhoşluk, baskı, hiddet v.b. bir sebep ile bu sözleri söyledi ise, bir tür “hülle” ye başvurulabilmiştir. Mesela kadın herhangi bir erkekle danışıklı olarak nikahlanmış, ondan boşatılmış ve tekrar kocasına nikahlanmıştır. İslam Hukukçularının hepsi bu uygulamaları doğru bulmamışlardır. Azınlıkta kalan bazı hukukçular, “Boş Ol” sözünün, bir defada üç kere değil 33 kere bile söylene, sadece bir tek boşanma yerine geçebileceğini söylemişlerdir. Buna rağmen onlar yanlış olan uygulamalara karşı çıkmamışlardır. Böyle durumlarda tarih içinde pek çok sıkıntılar yaşanmış, komedilere konu olacak kadar ileri gidildiği de görülmüştür.

Çok yakında, bu yılki (1994) Anneler Günü'nde, Türkiye Diyanet İşleri Başkanı, İslam Hukukçularının boşanmayı çok kolaylaştırmış olduklarından söz etmişti. Günümüzde resmi nikah geçerli olmasına rağmen, dindar insanlardan bazıları dini nikaha medeni nikah kadar önem vermektedirler. Onlar resmi nikahın yanı sıra dini nikahı da kıydırmakta, boşanma durumunda da böyle ikili hareket etmektedirler. Bu insanlar, bazen büyük bir öfke sonucu karılarına “Boş Ol!” deyivermektedirler. “Boş Ol” demeyi üç defa üstüste yapmışlarsa, artık karıları ile bir daha evlenmek üzere boşanmış sayılmaktadırlar. O zaman bir yardım ümidi ile Diyanet İşleri Başkanlığına başvurumaktadırlar.

Diyanet İşleri Başkanı diyordu ki, *“İşte bize müracaat eden bu durumdaki cemaate, bu azınlık içtihadlarına dayanarak çözüm önerilerinde bulunuyoruz.”* Diyanet İşleri Başkanı bile olsa, bir Din görevlisi, gelenekleri aşp, doğrudan Kur'an'a giderek çözüm önerisinde bulunamamaktadır.

4. Miras Açısından

İslam öncesi devirde Araplar ne erkek ve kız çocukları ne de kadınları varis saymıyorlardı. “Mızrakları ile çarpışmayan ve yurdunu müdafaa

etmeyen varis olamaz!" diyorlardı. Medine döneminde bazı olaylar olmuştu. Mesela Medine'li müslümanların ileri gelenlerinden birisi (Evs ibni Sabit) ölmüş, eşi ile üç kızı kalmışlardı. Vasileri, henüz müslüman olmamış olan amcazadeleri idi. Onlar gelmişler, mirasın hepsini almışlar, ölenin eşine ve kızlarına hiç bir şey vermemişlerdi. Bunun üzerine kadın, Peygamber'e gelmiş ve şikayet etmişti. İşte kadınları ve çocukları mirasa dahil eden ayetler bu olay üzerine vahyolunmuştu. Ayetler şöyledir:

"Ana-babanın ve yakınların bıraktıklarından, erkeklere hisse vardır, kadınlara da hisse vardır. Bunlar az veya çok belirli bir hissedir. Taksimde yakınlar, yetimler ve düşkünler bulunursa, ondan onlara da verin ve güzel sözler söyleyin... Allah erkeğe iki dişinin hissesi kadar tavsiye eder..." (4. Nisa Suresi, 7-11. Ayetler).

Ayette kadınların ve çocukların yanısıra, taksim sırasında hazır bulunan yakınlar, yetimlere ve düşkünlere de hisse verilmesi tavsiye edilmiştir. Hissenin ne kadar olacağı konusunda Allah'ın tavsiyesi, erkeğin hissesinin kadınınkinin iki misli olmasıdır. Ancak Hukukçular, kadına mirastan yarım hisse verilmesini, Allah'ın bir tavsiyesi değil bir emri olarak kanunlaştırmışlar, uygulama bir türlü olarak dondurulmuş ve bir daha da hiç değiştirilmemiştir. Müminler İslam Hukukunun maddelerini Kur'an'ın ayetleri olarak değerlendirmektedirler. Bu değerlendirme bugün bile devam edebilmektedir. Oysa İslam Hukukunun maddeleri Kur'an'ın ayetleri değil, hukukçuların içtihatlarıdır.

Günümüzde eski tarihli miraslarda, halen, tarafların isteğine göre, eski veya yeni kanuna göre taksim yapılabilmektedir. İlgi çekici olan taraf, kadınlardan hiç birinin eski kanuna göre taksim istememesidir. Ne kadar dindar olurlarsa olsunlar, çıkarları söz konusu olunca, insanlar tercihlerini değiştirebilmektedirler. Bu düşünce tarzının, İslam Hukukunun teşekkül devrindeki müçtehidlere de tesir etmediğini düşünebilir miyiz?

5. Giyim Kuşam Açısından

Kur'an'da bildirildiğine göre Cennet'te örtünme bir ihtiyaç değildi. Ta ki Şeytan onlara yasak ağacın meyvesinden yedirinceye kadar. Ayet şöyledir:

"Bunun üzerine ikisi de o ağacın meyvesinden yedi, çıplaklığı görünüverdi. Cennet yaprakları ile örtünmeye koyuldular." (97. Ta-Ha Suresi, 115-122. Ayetler)

Böylece ilk insanların örtünmeye, bir sebeple kendiliğinden gerek duyduklarını görüyoruz. Kur'an'da, giyim kuşamın üç türlü olacağı bildirilmiştir. Örtünmek için, süslenmek için ve *takva* için. Allah sevgisi ve

Allah korkusu ile hareket etmek demek olan “Takva”, yani iç kontrolü sağlayacak bir terbiye, en hayırlı giyim olarak gösterilmiştir. Bu anlamı veren Ayet şöyledir:

“Ey insanlar! Size çıplaklığınızı örtecek elbiseler ile sizi süsleyecek elbiseler gönderdik. Takva elbisesi ise bunlardan daha hayırlıdır. Allah’ın bu ayetleri öğüt almanız içindir.” (9. A’raf Suresi, 26. Ayet)

Bir başka Ayette terbiyenin yanısıra güzel elbiseler giymek, Mescide güzel elbiselerle gitmek, fakat aşırıya kaçmamak tavsiye edilmiştir.

“Ey Ademoğulları, mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin. Yiyin, için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah müsrifleri sevmez.” (7. A’raf Suresi, 31. ayet)

Giyim kuşam konusunda insanları en çok meşgul eden Ayetler bunlar olmamış, bir başka Ayet hepsinin yerine geçirilmiştir. Ayet şöyledir:

“Mümin Kadınlara söyle, süslerini, kendiliğinden görünen kısm müstesna, açmasınlar... Başörtülerini yakalarının üzerine sal-sınlar...” (24. Nur Suresi, 31. Ayet)

Bu Ayeti hep böyle tek başına okumak adet olmuştur. Halbuki bu ayet, bir önceki (30) Ayetle bir anlam bütünlüğü içindedir ve onunla birlikte okunmadıkça yarım kalmaktadır. Ayet şöyledir:

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu, onların arınmasını daha iyi sağlar. Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır.” (24. Nur Suresi, 30. Ayet)

Anlaşıyor ki, burada söz konusu olan, başkasının cinselliğine göz dikmemek, kendi cinselliğini teşhir etmemek, böylece her ikisini de birbirine karşı korumaktır.

Hukukçuları farklı anlayışlara sevkeden noktalar, “Süs” ve “Başörtüsü” kelimeleridir. Çünkü ayette bunlar genel bir ifade ile anılmış, ayrıntılar örfe bırakılmıştır. Hukuka geçen ise kadının başını mutlak olarak örtmesi şeklinde olmuş, bu örtü saçın telini dahi açıkta bırakmayacak bir şekilde daraltılmıştır. Saç kelimesi ayetlerde hiç geçmemektedir. Bazı fıkıhçıların, Kur’an’da, saç hakkında bir hüküm bulunmadığını ifade ettikleri de kaydedilmiştir. (Cassas, Ahkamu’l-Kur’an, III, 316-317). Örtünmesi gereken kısım, başta bulunacak bir örtünün uzun kısımları ile olabildiği gibi, başka kıyafetlerle de olabilir. Seçim kişilerin kendi kararlarına bağlıdır. Milletlerin farklı örfleri farklı kılıkklar ortaya koyabilmektedir.

Örtünme ile ilgili bir öğüt de ihtiyaç için dışarı çıkıldığında, bir dış kıyafet ile çıkılmasıdır. Bu öğüt, tuvaletlerin evlerden uzakta, dışarda olduğu bir hayatta, özellikle gece çıkışları ile ilgilidir. İnsanlar Peygamber'in eşleri hakkında bile konuşabilmişlerdir. Ayet şöyledir:

“Ey Peygamber, eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dışarı çıkarken üstlerine örtü almalarını söyle. Bu onların tanınmalarını ve incitilmemelerini daha iyi sağlar. Allah başışlar ve merhamet eder.” (33. Ahzab Suresi, 59. Ayet)

Örtünme üzerinde ısrar edilmiş ilk devirdeki çok önemli bir sebebinin de sosyal olduğu bilinmektedir. Başörtüsü hür kadınlar için bir ayrıcalıktı. Cariyelerin örtünmelerine namazda bile izin verilmediği ile ilgili bilgilere sahibiz. Halife Hz. Ömer başörtülü bir cariyenin başındaki örtüyü çekip çıkarmış ve *“Hür kadınlara mı özeniyorsun!”* demiştir.

Türkler erkek-kadın benzer kıyafetlerin giyildiği bir hayat tarzından geldikleri için, kırsal kesimdeki yaşantıda değişen fazla bir şey olmamıştır. Ancak onlar da şehire veya kasabaya incekleri zaman, oraların kadın kıyafetine uymaya çalışmışlardır. Osmanlı Devletinin son zamanlarındaki gerileme ve zayıflamalarda, kadın kıyafetleri giderek daha fazla disiplin altına alınabilmiştir. Her türlü olumsuzluk ahlaktaki çöküntüye bağlandıkça, çareyi topyekün terbiye ve tahsilde görek tedbir almak yerine, kadınların hareketlerini kısıtlamak yoluna gidilmiştir. Şüphesiz tedbirleri alanlar erkeklerdir ve onlar kendilerini de kısıtlayacak genel önlemlere, bilerek veya bilmeyerek, hiç yanaşmamışlardır.

Cumhuriyet dönemi ile gelen yeni düzenlemeler kadınlara, İslam Dininin tavsiye ettiği haklardan, çalışma hayatı, tahsil v.b., bir çoğunu verebilmiştir. Ancak bunların halka anlatılmasında, İslam Dininin tavsiyeleri ile hiç irtibat kurulmamış olduğu için, yapılan her şeyin Dine rağmen yapıldığı gibi bir kanaat oluşabilmiştir. İslam Hukukunun maddeleri Kur'an'ın ayetleri zannedildiği içindir ki, İslam Hukukuna aykırı olan hükümlerin Kur'an'a da aykırı olacağı düşünülebilmştir. Buna karşılık İslam Hukukundaki her hükmün çağdışı kalmış olduğu gibi bir kanaat da yerleşmiştir.

İslam bir dindir ve din de bir öğüttür. Dini öğütlerden yararlanılarak yapılmış kanunlar Allah emri değil, hukukçuların düzenlemeleridir. Önceki bölümlerde görülmüş olduğu gibi, düzenlemelerin hepsi, bütün zamanlar için geçerli olacak isabeti sağlamış değildiler. Onlar, düzenledikleri çağın örfünü yansıtmaktadırlar, onları izlemek zorunlu olamaz. Ancak insanlar bir dine mensup ise, ona mensup değilmiş gibi yaşayamazlar. Yani düzenlemelerde dini vicdanın gözönünde bulundurulması da bir ihtiyaçtır.

6. Şahidlik Açısından

İslam Hukukunda kadınlarla ilgili haksızlıklardan biri de şahitlik alanındadır. Bir erkeğin yerine ancak iki kadının şahitliğinin denk tutulması meselesi, Kur'an'da, alış veriş, borç ve katlı faiz (riba) hakkındaki öğütleri içeren Ayetler arasında geçmektedir. İlgili Ayete göre, birbirlerinden vadedi olarak borç alanlar bu borcu mutlaka yazdırmalıdır. Borcu alan da borcu veren de onu yazdırmalıdır. Bu arada bir özel durumdan da söz edilmiştir. Eğer borçlu, herhangi bir şekilde özürü, ya da yazdıramayacak durumda ise, velisi onun yerine doğru olarak yazdırmalıdır. Yazma sırasında iki erkek şahit bulundurulmalıdır. Erkek şahit bulunmazsa, üzerinde anlaşmaya varılacak herhangi bir erkek ile kadın da olabilir, denilmiştir. Kadınlardan biri unutursa, diğerinin ona hatırlatacağına değinilmiştir:

“Ey inananlar, birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir katip onu doğru olarak yazsın; katip onu doğru olarak yazmaktan çekinmesin... erkeklerinizden iki şahit tutun. Eğer iki erkek bulunmazsa, şahitliklerinden razı olacağınız bir erkekle -biri unuttuğunda diğeri ona hatırlatacak- iki kadın olabilir. Şahitler çağrıldıklarında çekinmesinler...” (2. Bakara Suresi, 282. Ayet)

Bu öğüdün günümüzdeki Noter işlemlerine çok benzediği ortadadır ve konu taraflarla ilgili çok özel bir durumdur.

Kur'an'ın şahitlikle ilgili asıl öğüdü ise bir başka Ayettedir ve Ayet şöyledir:

“Ey inananlar, kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin. İster zengin ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın. Eğer eğriltirseniz veya yüz çevirirseniz, bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır.” (4. Nisa Suresi, 135. Ayet)

Burada kadın-erkek ayrılığı veya şahit sayısı gösterilmemiştir. Çünkü şahitlikte önemli olan, gerçeğin bilgisidir ve gerçeğin saklanmadan ve saptırılmadan, Allah için söylenmesidir.

Hukukçular, bütün alanlarda bir erkeğin şahidliğine iki kadının şahitliğini denk tutmuşlardır. Ayette geçen *unutma* kelimesini de gerekçe olarak ileri sürmüşlerdir. Halbuki Ayetteki *unutma* sadece özel durumlarla ilgilidir. Eğer *unutma* kadınlarla ilgili genel bir durum olsaydı, bu önce Din Bilimleri'n de çok önemli bir alan olan Hadis Rivayeti'nde (Peygamber'in sözlerinin tesbit edilmesinde) dikkate alınırdı. Bu alanda kadınların şahitliğinden hiç bir zaman şüphe edilmemiştir. En çok Hadis rivayet

edenler Peygamber'in hanımlarıdır ve hiç bir konuda onların ikişer ikişer konuşmuş olmaları gibi bir şart ileri sürülmemiştir.

7. Şeriata Yüklenen Anlam Açısından

Türk kadınlarının önemli bir bölümü "Şeriat" denilince korkmaktadır. Şeriattan kastedilen Kur'an'ın, yoksa doğruları ve yanlışları ile İslam Hukuku mu olduğu, halen açıkça anlaşılmamaktadır. Kur'anda, genel olarak insanlar, özel olarak da kadın ile erkek arasında yaradılış bakımından hiç bir değer farkı olmadığı vurgulanmış olmasına rağmen, kadınların toplum içindeki kaderleri, bir türlü değişmemiştir. İslam'ın kadınlara bizzat tanıdığı haklar ve imkanlar, onlardan yine İslam adına uzak tutulmuştur.

Kadın perde arkasındaki biri olarak sunulmuştur ve kadınlar bunu kabullenmişlerdir. İlim öğrenmek kadın erkek her mümine farz edilmişken, kadınların öğretimi Kur'anı yüzünden okuma ile sınırlandırılmıştır ve kadınlar bunu da kabullenmişlerdir. Üstelik bütün bunlar İslam adına, gelenek adına, daha da kötüsü Peygamber'in kızı Fatıma adına, "İffetir" diye yapılmıştır.

Kadınların insanlık değerleri, sadece "çocuğun annesi" derecesinde kabul görmüştür. Ya hiç evlenmeyen ve hiç anne olamayan kadınların insanlık değerleri nerede kalmıştır? Çocuk yetiştirsin diye mi kadınlar okumadan, yazmadan, kitaplardan ve kültürün pek çok alanlarından uzak tutulmuşlardır? Acaba çocuk yetiştirmenin eğitimsizlik ile olumlu bir ilgisi olduğu mu düşünülmüştür? Fakat bugün artık çocuğun iyi beslenmesi için bile eğitime ihtiyaç vardır. Şartlar değişmiştir. Kanaatların ve tutumların da değişmesi gerekmektedir.

Bu konuda kadınlar tamamen masum değildirler. Haksızlığın var olabilmesi için iki taraf lazımdır. Haksızlığı yapan taraf ve haksızlığa uğrayan taraf. Haksızlığın ortadan kaldırılması için iki tarafın beraber çalışması lazımdır. Kadınlar haklarını kendileri aramalı, haysiyetleri ile oynamasına izin vermemelidirler. Kadınlar durumlarına razı olurlarsa veya razı imiş gibi davranırlarsa, hiç bir yanlış düzeltilemez. Bu konuda Kur'an'ın Mücadele Suresi'nin okunmasını özellikle tavsiye ediyorum. O Sure'ye ismini veren Mücadele kelimesi, bir kadının, boşanma konusunda Allah ve resulü ile mücadelesinden alınmıştır ve olay şöyledir:

Müslümanlıktan önceki Arap adetlerinde, bir erkek karısını bir daha almamak üzere boşamak istiyorsa, ona "Sen bana bundan sonra annemin sırtı gibisin!" derdi. İnsan annesi ile evlenemeyeceğine göre, o erkek de artık boşadığı karısı ile evlenemezdi. İşte bu kuralın henüz geçerli olduğu dönemde bir erkek karısını bu şekilde boşamıştı. Sebep sudandı. Kadın kocasından bir şey istemiş, erkek buna öfkelenmiş ve sonunda sözü söyleyivermişti:

"Sen bundan sonra benim için annem gibisin!"

Kadın bu duruma çok üzülmüştü. Erkek öfkesi geçince pişman olmuş, evliliklerinin bozulmasını istemediğini karısına söylemişti ama kadın kabul etmemişti. Demişti ki:

"Sen o sözü söyledin bir kere, söylemiş gibi olamazsın, git Allahın Elçisine anlat, o ne derse öyle olsun!" Kocasını,

"Ben utanırım, Allahın Elçisine böyle bir şey soramam!" deyince kadın,

"Ben gider sorarım!" deyip, Peygamber'in huzuruna varmıştı. Kadın önce alçak bir sesle derdini anlatmıştı:

"Ey Allah'ın Elçisi kocam beni aldığında ben gençtim, güzeldim, çekiciydim. Ona bir çok çocuklar doğurdum. Şimdi yaşım ilerledi, bana saygı göstermiyor. Bana, artık kendisi için annesi gibi olduğumu söyledi. Benim kimsem yoktur, ayrıca küçük çocuklarım da vardır." Peygamber,

"Ben henüz bu adeti değiştirecek bir vahiy almış değilim, mevcut durumda sen kocandan boşanmış sayılırsın!" demişti.

Kadın durumu bir türlü kabullenmek istemiyordu. Tekrar tekrar Peygamber'in huzuruna geliyor ve:

"Ey Allahın Elçisi, bize bir yol göster, bizi kurtar!" diyordu. Allahın Elçisi ise bir şey söyleyemiyordu.

Kadın daha sonra Peygamber'in huzurunda, yüksek sesle Allah'a hitabetmeye başlamıştı:

"Ey Allahım, yalnızım, kimsesizim. İçinde bulunduğum çaresizliği sana arz ediyorum. Güzel Allahım, Peygamberinin diline bir vahiy gönder!" diyordu.

Yine böyle bir günde Peygamber'in üzerine vahiy hali geldi, herkes sessiz durup beklediler. Vahyin şiddeti geçince Peygamber kadına döndü:

"Müjde ey Havle!" dedi (kadının adı Havle idi), "Allah seni işitti!" ve vahyolunan ayetleri okudu.

"İçinizden kararlarını, sen bana annem gibisin, diyerek boşamak isteyenler bilsinler ki, karuları anneleri gibi olamaz. Anneleri ancak onları doğuranlardır. Onların söyledikleri çirkin ve asılsız bir sözdür."

Bir sonraki ayette, böyle söyleyerek karılarını boşayanların, onunla yeniden evlenmezden önce, bir köleyi satın alıp hürriyetine kavuşturması

veya iki ay üstüste oruç tutması veya 60 fakiri doyurması şartı getirilmiştir. Bir daha hiç kimse böyle bir boşama olayına cesaret edememiştir. Havle'ye gelince, o, kocasının bu şartlardan hiç birisini yerine getirecek güçte olmadığını söyleyerek, Peygamber'den özel muamele istemiştir. Bunun üzerine Peygamber onlara, o sırada getirilen bir miktar hurmayı bağışlamış, bu hurmayı sadaka olarak dağıtmalarını ve bir daha böyle çirkin işler yapmamak üzere Allah'a tövbe etmelerini öğütlemiştir. O günden sonra Havle'nin adı "*Allah'a sözünü işittiren kadın*" olarak anılmıştır.

Bugünün Türkiye'sinde değişik bir durum yaşanmaktadır. Geçmişte kızlar, sevgilişine mektup yazar diye okutulmazken, bugün özellikle başörtülü kızlar, Üniversitelerin en yüksek düzeylerinde, akranları ile yarışa sokulmaktadır. Kızlar ve kadınlar artık haklarını islami olarak da öğrenmekte ve onlar için savaşmaktadırlar. Bence onlar iki türlü savaş vermektedirler. Bir yandan başörtüleri sayesinde, velilerinin ve müteassıp kesimin onayını alarak, aksi halde hiç ulaşamayacakları okullara, kütüphanelere, kültür faaliyetlerine yol bulmaktadırlar ve böylece yüzyıllardır İslam adına yapılmış yanlışlıkları düzeltmektedirler, diğer yandan her türlü geri kalmışlıktan İslamiyeti sorumlu tutarak onu dışlamış olanların yaptıkları yanlışları düzeltmektedirler. Kızlar ve kadınlar başlarını örtüyorlar ama kafalarının içini açıyorlar. Bu çok önemli bir gelişmedir.

Başörtüsünün bir sembol olduğu ve politik olarak kullanıldığı da doğru olabilir. Kullanmaya müsait olan her alan politik olarak kullanılmakta değil midir? Aşırı hareketlerin geçici olduğuna inanıyorum. Dinin ve dindarlığın kötüye kullanılması tarihin her devrinde görülmüş hadiselerindedir. Önemli olan onların iyiye kullanılmasıdır. Din zengin bir alandır, onda kullanılmaya değer pek çok imkan vardır. Eğer iyi niyetliler onu kullanmazlarsa, o, kötü niyetlilerin eline kalır; fakat hiç bir zaman kullanım dışı kalmaz. Bunun bilincinde olmalı ve olayları bir de bu gözle görmeye çalışmalıyız kanaatindeyim.